

*Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток»
включено до переліку наукових фахових видань України з державного управління
(Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 1643 від 28.12.2019).*

Спеціальність – 281.

Державне управління: удосконалення та розвиток. 2024. № 2.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.2.11>

УДК:354

A. B. Akimov,

доктор філософії з публічного управління та адміністрування,

викладач кафедри бізнес-адміністрування і менеджменту

зовнішньоекономічної діяльності,

Запорізький національний університет, м. Запоріжжя, Україна

ORCID ID: <http://orcid.org/0009-0000-0445-7452>

**РОЗБУДОВА, КОНЦЕПЦІЇ І СТАНОВЛЕННЯ ШКОЛИ ВИЩОЇ
ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ ЯК БАЗИСУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ІСНУВАННЯ ТА РЕАЛЬНОГО ФУНКЦІОНУВАННЯ ДОКТРИНИ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ**

A. Akimov,

PhD in Public Management and Administration, Department of Business

Administration and Management of Foreign Economic Activity,

Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, Ukraine

**STRUCTURE, CONCEPTS AND ESTABLISHMENT OF THE SCHOOL
OF HIGHER MILITARY EDUCATION IN UKRAINE AS A BASIS FOR
ENSURING THE EXISTENCE AND REAL FUNCTIONING OF THE
STATE NATIONAL SECURITY DOCTRINE**

Через повномасштабне вторгнення зі сторони РФ на територію України неабиякої значущості набула сфера безпеки і оборони нашої держави. Становлення та розвиток військової освіти в Україні базувалися на радянських поглядах, однак така система мала чимало практичних недоліків. У статті проаналізовано основні підходи до формування стратегії функціонування та розвитку військової освіти в Україні. Зі свого боку державно-владний механізм розпочав впроваджувати всі необхідні дії щодо захисту територіальної цілісності та суверенітету України. Провідним публічним органом, що забезпечує та реалізовує державну політику у визначеній сфері є Збройні сили України. У статті досліджено вплив сучасної військово-освітньої системи на діяльність профільних силових органів, зокрема Збройних сил України. В умовах активних мобілізаційних процесів під час дії адміністративно-правового режиму воєнного стану виникає необхідність у залученні громадян до військових структур держави. У статті проаналізовано роль військової освіти під час мобілізаційних процесів в умовах воєнного стану. Сучасна військово-освітня система взяла за основу модель підготовки військовослужбовців США, відповідно до якої основою підготовки профільних спеціалістів є спеціалізовані навчальні заклади за відповідними видами військ. У статті здійснено аналіз основних переваг та недоліків такої моделі, а також фактичний результат її інтеграції в національну систему. Сучасна система військової освіти є складною за своєю організаційною структурою, динамічною у своєму розвитку, виваженою за ієрархічною структурою взаємоузгодження та підпорядкування, що формується, реалізовується та розвивається з метою належної підготовки профільних кадрів у векторі військово-оборонного сектору державного управління. У статті досліджено основні елементи такої системи на різних рівнях функціонування військової освіти. Військова освітня система має забезпечити реалізацію головних цілей, що постають перед нею, а це

зокрема: реалізація запитів зі сторони публічної адміністрації щодо належної підготовки висококваліфікованих кадрів, які здатні ефективно здійснювати покладені на них функції та обов'язки у мирний та воєнний часи. У статті проаналізовано основні завдання, що постають перед військовою освітою.

Due to the full-scale invasion of the Russian Federation into the territory of Ukraine, the sphere of security and defense of our state has become critically important. Formation and development of military education in Ukraine was built according to Soviet views, but such a system had many practical shortcomings. The article analyzes the main approaches to the formation of a strategy for the functioning and development of military education in Ukraine. In turn, the state-authority mechanism began to implement all necessary actions to protect the territorial integrity and sovereignty of Ukraine. The key public body that ensures and implements state policy in a specific area is the Armed Forces of Ukraine. The article analyzes the impact of the modern military education system on the activities of specialized law enforcement agencies, including the Armed Forces of Ukraine. In the conditions of active mobilization processes during the administrative and legal regime of martial law, there is a need to involve citizens in the military structures of the state. The article analyzes the role of military education during mobilization processes under martial law. The modern military education system is based on the model of training of US military personnel, according to which specialized educational institutions for the relevant types of troops are the basis for the training of specialized specialists. The article analyzes the main advantages and disadvantages of such a model, as well as the actual result of its integration into the national system. The modern system of military education is complex in its organizational structure, dynamic in its development, balanced by a hierarchical structure of mutual coordination and subordination, which is formed, implemented and developed with the aim of properly training

specialized personnel in the vector of the military and defense sector of state administration. The article analyzes the main elements of such a system at different levels of military education functioning. The military education system must ensure the realization of the key goals set before it, namely: the implementation of requests from the public administration regarding the proper training of highly qualified personnel capable of effectively performing the functions and duties assigned to them in peacetime and wartime. The article analyzes the main tasks facing military education.

Ключові слова: *військова освіта, військово-освітня система, державне управління, Збройні сили України, військовослужбовець.*

Keywords: *military education, military education system, state administration, Armed Forces of Ukraine, military serviceman.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах швидких соціально-політичних змін у публічній діяльності держави дедалі більше актуалізується питання функціонування військово-освітньої системи в секторі підготовки та залучення майбутніх військовослужбовців до профільних силових органів. Одним із провідних напрямів діяльності державного механізму є організація належних умов щодо формування, реалізації та розвитку військової освіти та підготовки кадрів до виконання функцій в профільних органах. Важливого значення набуває організація освітніх процесів та залучення майбутніх військовослужбовців до військових структур, передусім в умовах воєнного стану та повномасштабної збройної агресії РФ проти нашої держави. На жаль, сучасний підхід до регулювання державної політики з погляду питання функціонування військової освіти має багато недоліків.

Діяльність держави та безпосередньо закладів освіти має бути направлена на розвиток національної системи виховання, навчання та безпосередньої фахової підготовки майбутніх військовослужбовців, а також визначення змісту, завдань та пріоритетів державної політики у зазначеній сфері. Проте, застаріле законодавство та підхід профільних органів негативно впливає на підготовку функціонування та розвиток всієї військово-освітньої системи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню проблем функціонування та розвитку військової освіти присвячені наукові праці багатьох науковців, серед яких варто відзначити: А. Вітченка, В. Мірненка, В. Осьодла, Ю. Приодька, М. Нещадима, В. Рижикова, І. Руснака, Р. Тимошенка, С. Салкуцана, В. Телелима.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Питання розбудови, концепцій і становлення школи вищої освіти в Україні як базису забезпечення існування та реального функціонування доктрини національної безпеки держави залишається малодослідженим та вкрай актуальним.

Формулювання цілей статті. Головною ціллю статті є визначення головні аспекти становлення, сучасного функціонування та розвитку військової освіти в Україні в контексті забезпечення національної безпеки держави. Для реалізації зазначеної цілі перед дослідженням були поставлені такі завдання: - визначити головні підходи до становлення і формування військової освіти в Україні; - проаналізувати сучасний стан військово-освітньої системи в Україні; - визначити головні завдання, що постають перед такою системою.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Внаслідок повномасштабного вторгнення зі сторони РФ на територію України неабиякої значущості набула сфера безпеки і оборони нашої держави.

Державно-владний механізм розпочав впроваджувати всі необхідні дії щодо захисту територіальної цілісності та суверенітету України. Головним публічним органом, що забезпечує та реалізовує державну політику у зазначеній сфері є Збройні сили України. В умовах активних мобілізаційних процесів під час дії адміністративно-правового режиму воєнного стану виникає необхідність у залученні громадян до військових структур держави. Проте, враховуючи наявність в державі профільної військової освіти за різними спеціальностями, саме представники таких закладів освіти стають головним здобутком всієї військово-освітньої системи нашої держави.

З 2014 року Україна розпочала трансформацію всієї військово-освітньої системи, зміщуючи її вектори розвитку на сучасні геополітичні виклики в контексті забезпечення безпекового середовища навколо нашої держави. Однак, побудова військової освіти в Україні відбувалася за старими підходами, передусім за радянською системою підготовки кадрів до військових структур. Враховуючи швидкоплинність геополітичної ситуації у світі та оборонно-безпекового поля України, така система мала чимало практичних недоліків. По-перше, радянський військово-освітній майданчик підготовки профільних фахівців робив акцент на вузькопрофільну спеціалізацію військових кадрів, що означало наявність в одному закладі вищої освіти програми підготовки офіцерів за єдиним напрямом військово-освітньої спеціальності. Внаслідок проведення АТО на території України, а згодом й загальної оборони України від військової агресії зі сторони РФ, пріоритет на вузькопрофільність в процесі підготовки профільних кадрів став неактуальним та таким, що не відповідає фактичним умовам військової необхідності в органах силової структури. По-друге, попередня концепція підготовки військовослужбовців мала загальний характер та не відображала особливості соціально-політичного, економічного та безпекового середовища навколо України. Отже, така

система не могла повністю реалізувати критичну необхідність держави у фахівцях військового напрямлення.

Згодом військово-освітня система взяла за основу модель підготовки військовослужбовців США, відповідно до якої основою підготовки профільних спеціалістів є спеціалізовані навчальні заклади за відповідними видами військ. Модель підготовки кадрів до військових структур США передбачає так звані військові академії, що забезпечують висококваліфікованими спеціалістами п'ять окремих родів військ американської армії, зокрема: сухопутні війська, повітряні війська, морські сили, піхота та берегова охорона. Проте військово-освітня система України не змогла повністю перейняти таку модель, тому що через застарілий підхід освітніх програм в національних закладах вищої освіти в процесі підготовки майбутніх військовослужбовців трансформація відбувалася надзвичайно повільно. До того ж така модель має бути видозмінена з погляду визначення пріоритету військ профільних структур, враховуючи досвід проведення військових дій та системи національної безпеки України. Сучасна військово-освітня програма і сьогодні перебуває в процесі докорінної трансформації внаслідок впливу геополітичних та безпекових факторів.

Сьогодні державне управління у секторі військово-освітнього процесу керується ключовими положеннями, що дають змогу підвищувати ефективність та належну реалізацію підготовки профільних кадрів. Серед таких положень варто виділити такі: 1) військово-освітні програми мають бути інтегровані у загальну освітню систему України з погляду дотримання законодавчих засад її функціонування; 2) має бути забезпечене використання інноваційних методів та засобів в процесі підготовки майбутніх офіцерів; 3) мають бути сформовані умови щодо практичної здатності військово-освітніх закладів самостійно вносити зміни в рамках дискреційних повноважень щодо удосконалення навчальних підходів та

критеріїв дотримання якості освіти, що узгоджуються з європейськими та євроатлантичними аспектами підготовки військовослужбовців; 4) безперервне удосконалення профільних навчальних програм, враховуючи накопичений досвід військових операцій та міжнародних поглядів такої діяльності; 5) підготовка фахівців у визначеній сфері має здійснюватись за принципом узгодження з єдиними стандартами проходження військової служби та специфікою військової освіти. До того ж сучасна концепція передбачає дотримання єдиної мети в процесі реалізації військово-освітніх програм, а саме орієнтація на виховання приналежності та відданості народу України, почуття гордості, визначення історії державотворення та розбудови незалежної держави, формування високих морально-етичних якостей особи, яка захищає державу від зовнішніх та внутрішніх загроз, особистої відповідальності за виконання покладених обов'язків.

Варто зазначити, що сучасна система військової освіти є складною за своєю організаційною структурою, динамічною у своєму розвитку, виваженою за ієрархічною структурою взаємоузгодження та підпорядкування, що формується, реалізовується та розвивається з метою належної підготовки профільних кадрів у векторі військово-оборонного сектору державного управління. Військово-освітня система покликана на підготовку майбутніх військовослужбовців за визначеними напрямками, науково-практичних співробітників та безперервного підвищення кваліфікації таких осіб до вимог Збройних сил України. Одним із найважливішим аспектів сучасної вищої військової освіти – це здатність здобувачів освіти підвищувати власні компетенції та навички шляхом самоосвіти та саморозвитку, оскільки саме ці заходи дають можливість підвищувати ефективність проходження навчальних програм.

Сучасна військово-освітня система складається із декількох елементів, що поєднуються у відповідні підсистеми її функціонування.

Зокрема, на державному рівні охоплено такі складові військової підготовки кадрів: орієнтація військово-навчальних програм на сучасний стан законодавства, з урахуванням сучасних тенденцій розвитку військової підготовки у сфері вищої освіти; здатність військово-освітніх закладів вносити оперативні зміни до навчальних програм, внаслідок внесення змін до чинних нормативно-правових актів, що регулюють такі суспільні відносини; взаємозв'язок реалізації освітньо-військових програм з можливістю держави здійснювати належне матеріально-технічне забезпечення; відповідність розвитку навчальних заходів у військовій сфері до національних інтересів України, державної політики у визначеній сфері та соціальним цінностям в процесі державотворення та його захисту; відповідність військово-освітніх програм єдиній концепції оборонно-промислового планування та прогнозування, а також державної стратегії розвитку Збройних сил України; відповідність навчальних програм в критичних моментах функціонування державного механізму, насамперед під час воєнного чи надзвичайного станів; підвищення рівня престижності військової освіти та розвитку соціальних гарантій зі сторони держави для військових кадрів.

Щодо відомчого рівня, варто визначити такі складові розвитку сучасної військово-освітньої системи: допризовна підготовка, тобто організація навчальних процесів з метою отримання базових знань у визначеній сфері, яка є вкрай актуальною сьогодні; відповідність військових навчальних програм сучасній парадигмі військової освіти, зокрема із застосуванням інноваційних методів навчання, проходження практики здобувачів освіти та альтернативної форми навчального процесу, на зразок дистанційної; підготовка кадрів за новими військово-технічними і військово-медичними спеціальностями військової освіти; орієнтація військово-освітньої системи на підвищення ефективності підготовки кадрів рядового, сержантського складу в умовах несення строкової військової

служби, а також в системі контрактної служби; безперервне удосконалення компетенцій та навичок офіцерського складу військових структур.

Сьогодні військова освітня система має забезпечити реалізацію провідних цілей, що постають перед нею, зокрема це: здійснення запитів зі сторони публічної адміністрації щодо належної підготовки висококваліфікованих кадрів, які здатні ефективно здійснювати покладені на них функції та обов'язки у мирний та воєнний часи; підвищення загального оборонного рівня держави, підвищення рівня авторитету Збройних сил України та розвиток морально-етичного рівня військовослужбовців; підвищення рівня загальної системи військової освіти в Україні, тобто зростання кадрового потенціалу всієї військової структури нашої держави; формування пріоритетності військової освіти в процесі обрання напряму мілітаризації державної політики в умовах воєнного стану; підвищення рівня національно-патріотично виховання майбутніх військовослужбовців; орієнтація освітніх програм на випереджальний характер реалізації; глобалізація військового навчання, зокрема пошук та інтеграція новітніх заходів з метою підвищення ефективності несення військової служби; формування поетапного навчання, що комбінує теоретичну частину освітньої програми з практичною. Водночас саме останній аспект є найважливішим у питанні підвищення ефективності проходження військової служби, передусім в умовах воєнного стану та реальної загрози для державності. Саме тому з погляду практичного залучення здобувачів освіти у діяльність Збройних сил України та інших суміжних органів система військової освіти має забезпечити майбутніх військовослужбовців найважливішими аспектами практичної компетенції та навичками під час проходження практики.

У системі освіти виділяється декілька форм її здобуття, одна з яких – дуальна. Враховуючи накопичений досвід освітньої системи України, саме дуальна форма військової освіти передбачає найбільш ефективну систему

здобуття необхідних професійно-військових компетенцій та навичок для особи, оскільки безпосередньо інтегрує таку особу до реальних умов проходження військової служби. Освітньо-військова практика, зокрема в інтеграції зі Збройними силами України під час навчань за останні роки, вказує, що належне вирішення практичних аспектів діяльності здобувачів освіти військових спеціалізацій в умовах розбудови держави мілітаризаційного типу недостатньо сформована і не має єдиного виваженого та законодавчо закріпленого підходу до реалізації завдань для таких осіб.

Недосконалість взаємодії військових структур із профільними закладами освіти пов'язана з низьким рівнем виконання покладених на них завдань та функцій всієї системи забезпечення національної безпеки та оборони. Підготовка майбутніх військовослужбовців, які є важливими для всієї системи державного управління за дуальною формою здобуття такої освіти, вимагає належного формування та реалізації відповідних принципів, серед яких: науковість, що передбачає орієнтацію на теоретично-доктринальні здобутки військової науки в процесі освіти, зокрема за дуальною формою; системність, а саме безперервність освітнього процесу, і навіть підготовку військовослужбовців до самоосвіти; доступність, тобто вільний доступ кожної особи до освіти, що гарантується Основним Законом; цілеспрямованість, що розуміє під собою обраний вектор ефективного навчання майбутніх військовослужбовців; послідовність, що передбачає поетапне навчання, що взаємоузгоджується між собою та логічно доповнює попередній етап військово-освітньої програми; адаптивність – орієнтацію освітньої програми на підготовку до адаптації майбутнього військовослужбовця до реальних умов несення служби; поєднання теорії з практикою, що видається ключовим принципом дуальної форми освіти та є найважливішим з погляду пристосування

військовослужбовця до реальних умов несення служби в силових органах публічної влади.

За допомогою дуальної форми здобуття освіти забезпечується безперервність та послідовність всіх етапів навчання, а також її гнучкість та адаптація змісту освітніх спеціалізацій до реальних умов діяльності державного управління у відповідній сфері мілітаризаційного типу державотворення. До того ж відповідні стандарти здобуття військової освіти мають не лише відповідати поточним викликам та потребам військової структури України, але й містити футуристичний аспект, зокрема мати пріоритет на передбачення загроз національній безпеці та обороноздатності нашої держави.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Внаслідок повномасштабної збройної агресії зі сторони РФ проти нашої держави, питання військової освіти стало одним із основних аспектів функціонування всього освітнього сектору державного управління. Через це наша держава розпочала розпочала трансформацію всієї військово-освітньої системи, зміщуючи її вектори розвитку на сучасні геополітичні виклики в контексті забезпечення безпекового середовища навколо нашої України. Проте, становлення та розвиток військової освіти в Україні базувалося на старих підходах, передусім система підготовки кадрів до військових структур здійснювалась за радянськими поглядами. Саме через застарілі підходи управління освітніми процесами у національній системі військової освіти нівелювали можливість повністю реалізувати запити зі сторони державно-владного механізму у висококваліфікованих кадрах. До того ж, враховуючи швидкоплинність геополітичної ситуації у світі та оборонно-безпекове поле України, така система мала чимало практичних недоліків. В умовах воєнного стану та розбудови держави крізь призму мілітаризаційного вектору державного управління перед військово-освітньою системою постають такі завдання:

1) відтворення запитів зі сторони публічної адміністрації щодо належної підготовки висококваліфікованих кадрів, що здатні ефективно здійснювати покладені на них функції та обов'язки у мирний та воєнний часи; 2) підвищення загального оборонного рівня держави; 3) підвищення загального рівня авторитету Збройних сил України та розвиток морально-етичного рівня військовослужбовців; 4) підвищення рівня загальної системи військової освіти в Україні; 5) формування пріоритетності військової освіти в процесі обрання вектору мілітаризації державної політики в умовах воєнного стану; 6) підвищення рівня національно-патріотично виховання майбутніх військовослужбовців; 7) орієнтація освітніх програм на випереджальний характер реалізації; 8) глобалізація військового навчання, що передбачає пошук та інтеграцію новітніх заходів з метою підвищення ефективності несення військової служби; 9) формування поетапного навчання, що комбінує теоретичну частину освітньої програми з практичною. Саме виконання зазначених завдань стане поштовхом до швидкого розвитку сучасної військової освіти.

Література

1. Васильєв О., Заболотний А., Зельницький А., Оліферук В., Шабатіна Н. Модернізація системи військової освіти України та формування загального обриса офіцера майбутнього: реалії і перспективи *Військова освіта* : зб. наук. праць НУОУ ім. Івана Черняхівського. 2019. № 1 (39). С. 70–81.

2. Вітченко А. Стандартизація вищої освіти в Україні: стан, проблеми, перспективи вдосконалення. *Вища школа* : наук.-практ. видання. 2016. № 9. С. 36–58.

3. Зельницький А., Заболотний О. Наукові підходи до управління змінами в системі вищої військової освіти у Збройних Силах України : зб.

наук. праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ імені Івана Черняхівського. 2019. № 3 (67). С. 121.

4. Нецадим М. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика : монографія. Київ. : Київський університет, 2003. 852 с.

5. Педагогіка вищої військової школи : підручник / А. Вітченко, В. Осьодло. Київ : НУОУ імені Івана Черняхівського, 2017. 504 с.

6. Петренко А. Щодо впровадження оборонного менеджменту та управління змінами в Міністерстві оборони України. Наука і оборона : зб. наук. праць. Київ : НУОУ, 2019. С. 3–8.

7. Пічугіна Т., Ткаченко С., Ткаченко О. Управління змінами : навч. посіб. Харків : ХДУХТ, 2017. 226 с.

8. Полторак С. Розвиток системи вищої військової освіти України та за кордоном: державноуправлінські аспекти. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. С. 70–73.

9. Семенець-Орлова І. Державне управління освітніми змінами в Україні: теоретичні засади : монографія. Київ : ЮСТОН, 2018. 420 с.

10. Телелим В., Приходько Ю. Військова освіта в системі обороноздатності держави: проблеми, світові та національні тенденції розвитку. *Військова освіта*. 2013. № 2. С. 3–19.

References

1. Vasyliiev, O., Zabolotnyi, A., Zelnytskyi, A., Oliferuk, V., & Shabatina, N. (2019), “Modernization of the military education system of Ukraine and the formation of the general outline of the officer of the future: realities and prospects”, *Viiskova osvita*, vol. 1, pp. 70–81.

2. Vitchenko, A. (2016), *Standartyzatsiia vyshchoi osvity v Ukraini: stan, problemy, perspektyvy vdoskonalennia [Standardization of higher*

education in Ukraine: state, problems, prospects for improvement], Vyshcha shkola, Kyiv, Ukraine.

3. Zelnytskyi, A., & Zabolotnyi, O. (2019), “Scientific approaches to change management in the system of higher military education in the Armed Forces of Ukraine”, *Coll. of science Proceedings of the Center for Military and Strategic Studies of the Ivan Chernyakhovsky National University*, vol. 3, pp. 71.

4. Neshchadym, M. (2003), *Viiskova osvita Ukrainy: istoriia, teoriia, metodolohiia, praktyka* [Military education of Ukraine: history, theory, methodology, practice], Kyivskiy universytet, Kyiv, Ukraine.

5. Vitchenko, A., & Osodlo, V. (2017), *Pedahohika vyshchoi viiskovoi shkoly* [Pedagogy of the higher military school], NUOU, Kyiv, Ukraine.

6. Petrenko, A. (2019), “Regarding the implementation of defense management and change management in the Ministry of Defense of Ukraine”, *Nauka i oborona*, vol. 1, pp. 3–8.

7. Pichuhina, T., Tkachenko, S., & Tkachenko, O. (2017), *Upravlinnia zminamy* [Change management], KhDUKhT, Kharkiv, Ukraine.

8. Poltorak, S. (2016), “Development of the system of higher military education in Ukraine and abroad: public administration aspects”, *Investytsii: praktyka ta dosvid*, vol. 3, pp. 70–73.

9. Semenets-Orlova, I. (2018), *Derzhavne upravlinnia osvitynymi zminamy v Ukraini teoretychni zasady* [State management of educational changes in Ukraine: theoretical foundations], YuSTON, Kyiv, Ukraine.

10. Telelym, V., & Prykhodko, Yu. (2013), *Viiskova osvita v systemi oboronzdatnosti derzhavy: problemy, svitovi ta natsionalni tendentsii rozvytku* [Military education in the state's defense capability system: problems, global and national development trends], Viiskova osvita, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 09.02.2024 р.